

„Vocem iucunditatis annuntiate.... „, „A vidámság hangját hirdessétek...”

Beszámoló a 2017. július 6 - 9. között megrendezett VII. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztiválról

A Fesztivál résztvevői „merítkezhetnek az énekhang szépségében... Találkozhatnak és táplálkozhatnak Isten énekelt igéjével. Részesülhetnek ennek az éneknek csodálatos, vonzó és átalakító erejében, és megtapasztalhatják a belső tisztaságnak, örömmel, összeszedettségnek és emelkedettségnek azt a sajátos állapotát, amit csak a gregorián ének képes létrehozni.” – olvasható a műsorfüzet bevezetőjében.

Ezek a szép ígéretek bennem és sok más gregorián rajongóban megvalósultak. Szeretném örömet megosztani a kedves olvasóval, ami hang nélkül fehér papíron fekete betűkkel szinte lehetetlen. Mégis megpróbálom, hogy újabb barátokat szerezzek ennek a nagy kincsnek, egyházunk anyanyelvének.

A négy nap eseményei dióhéjban:

- nyitó és záró püspöki szentmise
- énekes zsoltosok kilencszer
- 24 schola koncertje 12 alkalommal
- hat ismeretterjesztő előadás

olyan hiteles tudósoktól, akik az élő liturgikus gyakorlatban teszik közkinccsé kutatásaik eredményeit. E gazdag eseménysor felváltva Vác öt templomában és két előadótermében zajlott (nem szólva a kihelyezett programokról, amelyeken én nem vettem részt).

Először az előadások megszívlelendő gondolatait ismertetem.

Dr. Barsi Balázs ferences hitszónok, teológiai tanár és író a Credo Házban tanított a gregorián ének lelkiségéről. Megjegyzem, hogy évek óta sokszor hallottam Balázs atyát. Az esetek többségében nem muzsikusokhoz szólt, mégis minden beszédét áthatja az a kodályi axióma, hogy „teljes lelki élet zene nélkül nincs”. – Miért jó, ha gregoriánt éneklünk? – Mert visszavezet a gyökerekhez, segít megragadni a lényegét, értékkel tölti meg lelki életünket. A lelki élet = vita spiritualis nem pszichologizálás, hanem a Szentlélek hatásának befogadása és kisugárzása. Mi más lehetne ennek éltető tápláléka, mint a gregorián ének, ami szövegében-dallamában sugalmazott. (Az éneklés szüneteiben pihenünk meg a Gregorián Társaság emblémáját szemlélve: Nagy Szent Gergely pápa vállán a Szentlélek galamb képében.)

Balázs atya további számtalan értékes gondolatából még a kórusruháról mondottakat szeretném kiemelni: tekintsük az isteni Ige ruhájának! Olvassuk el ezzel kapcsolatban Lukács evangéliumából Urunk színeváltozásának jelenetét, és Szent Pál tanítása szerint öltözzünk Krisztusba! Buzdítást kaptunk Bonhoeffer (német evangélikus vértanú lelkész), XVI. Benedek pápa és Hanula Gergely (nyelvész, akadémikus, református lelkész) olvasására.

Dr. Sztankó Attila (a Harmat Artúr Kántorképző gregorián tanára, a Gregorián Társaság vezetőségi tagja, zebegényi plébános) előadását nehéz röviden visszaadni. A Fesztivál mottójával választott introitust vetítette ki, ahogy az az einsiedelni kódexben található. E neumák az emelkedésre, a nehézkedés leküzdésére készítetnek. Sztankó Attila szemléletére jellemző, hogy a Szentírás elmélyült ismerete mellett nagy jelentőséget tulajdonít a szimbólumoknak. A szimbólumok jelen vannak a dallamban, a hangnemben ugyanúgy, mint a középkori templomok kőfaragványáiban, vagy például a feltámadt Krisztus ókori ábrázolásában: Orfeuszként hárfázó ifjú alakjában láthatjuk a Callixtus katakombában. – A jó pap holtig tanul, és sokféle módon gazdagíthatja, inspirálhatja a rábízottakat.

A Müncheneri Zeneművészeti Főiskola gregorián és egyházi ének tanára, a München-Feisingi Érsekség Főegyházmege zeneigazgatója, Stephan Zippe előadása (a Piarista Gimnázium Dísztermében) felölelte a gregorián írásbeliség és történeti kutatás mintegy nyolcszáz éves útját, különös tekintettel az Editio Medicea-val (1614) kezdődő hanyatlásra, majd az 1833-ban indult restaurációra, amelyet a kitűnő solesmes-i bencés tudós Dom Guéranger kezdett. A szemlélet (a középkori kódexek zenei jeleinek tudományos kutatása és értelmezése) Eugene Cardine munkásságának, római mesteriskolájának köszönhetően alakult ki és vált a XX. század közepétől egyre szélesebb körben ismertté. Az előadói gyakorlat szempontjából fő kérdés a szövegritmus és a

hangok, hangcsoportok viszonya. Mi hova vezet? Hol van feszültség, hol van nyugvópont? Mi meddig tartson? Hogy hangozzék egy melizma attól függően, hogy kezdő, belső vagy befejező-e? Mindezt vetítve, énekelve ékes német nyelven kaptuk, Sztankó Attila fordította.

Dr. Ferenczi Ilona (az MTA Zenetudományi Intézetének főmunkatársa, egyetemi docens) „Kedves Testvérek!” megszólítással teremtett meleg, szeretetteljes légkört. Előadásának lényegét az első mondatában megfogalmazta: a gregorián énekelhető különféle nyelveken, így magyarul is. Megjegyzem ebben a szellemben készült – sok könyvtári kutatás és népzenei terepmunka után – az Éneklő Egyház (1985. Szent István Társulat). A következő gregorián fesztiválon mutassuk be, mint hungarikumot. Visszatérve Ferenczi Ilona előadásához elmondta, hogy az 500 éve kezdődő reformáció, főleg Luther és az evangélikusság a katolikus anyag nagy részét nem vetette el, csak lefordította németre, magyarra, szlovákra, stb. Röviden ismertette a magyar evangélikus énekeskönyvek tartalmát, és azok forrásait, összefüggéseit:

- Psalterium Strigoniense 1515 Velence (forrás)
- Huszár Gál énekeskönyve 1560-61 Debrecen
- Huszár Gál énekeskönyve 1574 Komjáti
- Szilvás-Ujfalvi Imre: Keresztyéni énekek 1602 Debrecen
- Eperjesi graduál 1635 (kézirat!) (amely a Musicalia Danubiana sorozatban modern kiadásban megtekinthető)
- Evangélikus énekeskönyv 1982

Énekelve bemutatott néhány szép latin gregorián tételt magyar változatával együtt. Kiemelte: a magyar gregorián értékeit latin ősétől örökölte. Az 500 éves törekvés ma is aktuális. Előadását szakaszonként németül megismételte. Sok előadó tanulhatna tőle szép hanglejtést, helyes hangsúlyozást, beszédritmust.

Sapszon Ferenc – mint mondotta – nem tudós, nem kutató, hanem gyakorló muzsikus, tanár, előadóművész. (Kossuth-díjas karnagy, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola alapítója és művészeti vezetője, a Gregorián Társaság elnöke) Tapasztalatait, előadói elveit, könnyed, időnként humoros formában osztotta meg velünk. Mindjárt az elején: - Hogy énekeltek a középkorban? – Nem tudjuk. Ezzel be is fejezhetem az előadást. Mégis szedjük össze, milyen ne legyen és milyen legyen a gregorián éneklés. Utal a XIX. századi önkényes elméletekre: két szélsőség a ritmizálás (longa, brevis, semibrevis...) és az ekvalizmus (minden punctum azonos ideig tart).

A solesmes-i reform véget vet a lassúságnak. Az áhítat nem azonos az unalommal. Napi hat óra énekes imádság kialakítja az egészséges előadásmódot. Kerülendő minden túlzás, hirtelen változás ritmikában, hangsúlyozásban, dinamikában, tempóban. Kevés támpont van, de ami van, azt vegyük komolyan! Legfontosabb a helyesen kiejtett, értett, szíven átmelegített SZÖVEG. A kottaképből, a neumákából következtessünk az eredeti üzenetre.

Általános tanácsok:

- nincs álló hang
- lebegjen, szárnyaljon
- nem a legmagasabb a lehangosabb
- szünetek és hangok időtartamának rangsora, aránya
- ha szemiológiailag hibátlan, nem biztos, hogy megérint

Legyen imádság, szívünk egyezzen a kimondott szóval!

Dr. Fodor Gabriella háromféle szereplését (előadás, zsolozsma, koncert) együtt méltatom, ezzel rátérek a Fesztivál legnagyobb részét kitevő éneklés ismertetésére. Ő a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Zeneművészeti Intézet adjunktusa. A pálos rend (az egyetlen magyar alapítású szerzet, alapítója Boldog Özséb) zenei hagyományait kutatja, de mást is: előadása a Santiago de Compostela-i Codex Callixtinus kottás anyagáról szól. II. Calixtus pápa adta a máig híres zarándokhelynek a Szent Jakab-szent évek kiváltságát, ezt követően 1150-80 között készült a kódex. Tartalmaz a búcsújárással kapcsolatos körmeneti énekeket, miséket, zsolozsmákat. Ezen belül egyedi és általánosan használt – de Szent Jakabra alkalmazott – tételeket, a közismerthez

képeket elhangolt, tropusokkal bővített részeket, a korai többszólamúság érdekes példáit. Ezek közül az előadó által vezetett Schola Sancti Pauli többet bemutatott.

Ők végezték a Fesztivál folyamán az első zsolozsma szolgálatot, a csütörtöki sextát a Barátok templomában. A latin bevezetés és himnusz után magyarul zsoltároztak. Kár, hogy nem volt vetítve, vagy kiosztva: sokan be tudtunk volna kapcsolódni. Utána – kérdésekre – elmondták, hogy így is tervezték, sajnálták, hogy nem valósult meg.

Koncertszereplésükre vasárnap délelőtt került sor a Piarista Gimnázium Dísztermében. A Czestochowai Pálos Gradualéból énekelt a két férfiből és öt nőből álló lelkes, fiatal együttes. Különleges erényük a melizmák megkülönböztetése (kiemel vagy díszít): a gyorsak peregnek, gyöngyöznek, de ez a futás nem megy a tisztaság rovására.

Nézzük sorjában a többi énekes eseményt.

Csütörtök délután a Schola Cantate et Iubilate nőna imaórát énekelt végig latinul. A zoltár-antifonákba és a doxológiába be lehetett volna kapcsolódni, ha ...

A koncertek célja a karácsonyi ünnepkör mise-propriumainak (változó részeinek) megismertetése volt. Ezen kívül minden együttes előadta a Vocem iucunditatis Húsvét 6. vasárnapi introitust. Ennek megfelelően az első koncert – a Fehérek (domonkosok) templomában – Advent I. vasárnapjától a III-ig terjedt. Az elsőt a szép fehér ruhás Schola Gregoriana Budapestinensistől hallottuk az örökifjú Bérés György vezetésével a tőlük megszokott finom hajlékonysággal.

A másodikat a Dél-Korea-i Pueri Cantores of Daegu angyali magas hangon énekelte (a nekünk szokatlanul magas belőlük természetesen árad). Mindent fejből! Lenyűgöző volt!

Advent harmadik vasárnapját a Cantate et Iubilate énekelte Sapszon Ferenc vezetésével. Élő, finom tempóingadozások, alig észrevehető erősítés-halkítás, a záróhang „belevész” a csendbe, ahogy Nádasi Alfonz tanította.

Este 9-kor a Piarista templomban matutinum volt hat gödöllői premontrei szerzetes vezetésével. Kiosztották a kottás, latin szövegű éneklapokat és biztattak a részvételre. Igyekeztünk is a gyenge világítás és a gyenge latin tudás ellenére. Üdítő volt a három részletben magyarul énekelt Szent Ágoston tanítás.

A második nap, péntek laudessel kezdődött a Piarista templomban a Schola Gregoriana Assisiensis szolgálatával. Kiemelkedően szép a himnusz tagolása: két sor egyben, középen nagyobb szünet, de nem gépies, versszakonként a szöveg kívánalma szerint változik.

A hallgatóságban kitűnt a koreai gyerekesapat egyforma rózsaszín pólójában, laza lófarokba fésült hajával. Amikor szerepeltek gyönyörű selyem köpenyben, szorosán befont hajjal jelentek meg. A óra végeztével akusztikai próbát tartottak. Vezetőjük, Catharina Kim nővér járkált (nyilván a hangzást figyelte), néha rájuk nézett, egy apró mozdulattal instruálta az egyébként „önjáró”, tökéletesen működő kórust. Nagy tapsot kaptak.

Sexta következett a Schola Gregoriana Budapestinensis szolgálatával a Liturgia Horarum és a hivatalos magyar fordítás szerint. (Erről Barsi Balázs kifejtette véleményét. Reméljük, ez csak átmenet.)

Délután hangzott el a második koncert a Barátok templomában. Advent IV. vasárnapjának propriumát az ír Schola Gregoriana Maynooth énekelte. Vezetőjük Darina McCarthy. Hat nő királykék köpenyben. Kis „rángatás” előfordult, de örömteli, szárnyaló énekük magával ragadta a hallgatóságot.

Másodikként a Karácsonyi Vigília-mise tételeit a Schola Cantorum (Németország) adta elő Stephan Zippe vezetésével. Furcsállottam, hogy német létükre olaszosan ejtették a latint. Önmagában ez se nem jó, se nem rossz, csak azt sajnálom, hogy nem kapcsolódnak saját hazájuk egyházi hagyományához. Egyébként gyönyörűen énekelnek. Számomra kiemelkedő volt a „Vocem iucunditatis”, „Ad extremum terrae” extrém magas szakaszának előkészítése, lebegtetése és levezetése. A liquescens hangok gondos, az egészbe belesimuló ejtése is csodás.

A Voces Gregoriana Cassovienses Ján Velbaczky vezetésével énekelte az Éjféli mise változó részeit. Hölgyek nagyon elegáns (nagyon) fekete koncertruhában: szép, de nem liturgikus. Minden tételben más volt a szólista, így megtudhattuk, hogy miből állt össze a szép közös hangzás:

eltérő, egyedi, de jól képzett hangokból. Néha túl hosszúak voltak a pausa minimák – talán nagyobb visszhanghoz vannak szokva?

A harmadik koncerten, amely a Fehérek templomában volt este, nem voltam jelen. Ezen hangzott el a Pásztorok miséje, Karácsony ünnepi miséje és a Szent Család ünnepének propriuma, amelyet a Schola Antiqua (Madrid), a Schola Gregoriana del Pontificio Istituto di Musica Sacra (Vatikán) és a Capella Gregoriana (Tokio) adtak elő.

A szombat reggel laudessel kezdődött a piarista templomban a magyar Schola Academica vezetésével. Végig latinul, Visitatio ünnepére, azaz Sárlos Boldogasszony tiszteletére a Pozsonyi Antifonáléból. A zsoltárok egy része Lassus szerint több szólamban hangzott el. Mivel kiosztották a szöveget, szívesen bekapcsolódtunk volna, de nem lehetett, mert a psalmodia nudában férfi-nő váltakozást alkalmaztak. A nép bevonása szempontjából előnyösebb az előénekes-mind váltakozás.

A program délben sexta imaórával folytatódott a Barátok templomában a norvég Consortium Vocale Oslo szolgálatával. Vezetőjük Alexander Marcus Schweitzer aki a hat evangélikus énekes férfi között állt a félkör közepén. Kevés, indokolt mozdulattal segítette a nagyon rendezett, összeszedett, természetesen zengő éneket. Mindenkinek jutott hozzáillő szóló feladat.

Utána rögtön a negyedik koncert kezdődött. A Schola Resupina Bécsből érkezett, vezetőjük Isabelle Köstler a sárga-piros ruhás együttes széléről irányított. Gyönyörű, képzett hangok, minden tételben más szólózott. Szépek voltak a kiszélesített melizmák, ám a lezárás ehhez képet túl rövid volt. A Karácsony utáni II. vasárnap anyagát énekelték.

Másodikként szerepelt a Schola Gregoriana Assisiensis Szűz Mária, Isten Anyja, azaz Újév napjának propriumával. Erőteljes férfihangok egy XXI. századi Szent Ferenc által inspirálva, kordában tartva. Minden szó fölösleges, magával ragad, fölemel.

Ezután következett Tóth Márton az Exsultate Cantores-szel, amely a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola tíz kiváló fiútanulójából áll. Megkérdeztem: 9-11 osztályosok. Előadásmód, hangsín tekintetében megállták a helyüket az előttük szerepelt meglett férfiak után. Csak gratulálni lehet. Legyünk büszkék rájuk.

Szombat este lett kerek a karácsonyi ünnepkör Urunk megkeresztelkedése és Urunk bemutatása, azaz Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe énekeinek megszólaltatásával, amit a Sapszon Ferenc együttese, a Schola Cantate et Iubilate, valamint a norvég Consortium Vocale Oslo szólaltatott meg.

Ezután, a koncert második részében a gregorián ének, mint a többszólamú vokális kultúra alapja és ihletője szólalt meg. Az ír együttes a Codex Callixtinusból énekelt szemelvényeket, azután a Schola Academica következett, akik szépen illesztették műsorukat a Fesztivál koncepciójához: Gyertyaszentelő tiszteletére írt többszólamú kórusműveket válogattak Schein, Byrd, az Anna Hansen Schuman kódex, Lassus, Porta, Gibbons és egy ismeretlen szerző tollából.

Sapszon Ferenc összevonta a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola együtteseit, így énekelt a Cantate, Iubilate et Exsultate Cantores. Durufle Négy motetta gregorián témákra című ciklusát két Thallis mű keretezte.

Ezen a koncerten sem voltam jelen, de ismerőseim szuperlatívuszokban beszéltek róla, ámbár megjegyzték, hogy kissé hosszúra sikerült. Annak viszont külön örültek, hogy Sapszon Ferenc „beengedte” kórusába a hallgatóságot: a Durufle motették gregorián dallamát bevezeték közösen énekelték.

Vasárnap, a Fesztivál utolsó napján a Piarista templomban tertia hangzott el, az Exsultate Cantores szolgálatával.

Ezt követte a hatodik koncert a Piarista Gimnázium Dísztermében, amelyet a Váci Székesegyházi Kórusiskola Gaudia Scholája nyitott meg, Kicsi és még kisebb gyerekek két kedves pedagógussal Verbay Zsuzsannával és Zsolttal, akik nem dirigálják, hanem, mint nagyobb testvér, bátorítják őket. Ígéretes: várjuk és kívánjuk a további örömeiket.

A szolnoki Schola Veritas Szabóné Polgár Edit vezetésével különböző korú férfiakkól és nőkből áll. Lelkes, jól felkészített amatőrök, akiket boldoggá tesz az éneklés.

A Sirákné Kemény Kinga vezette Schola Gregoriana Diosdiensis emlékezetes piros köpenyben a Magyar Napló kiadásában megjelent Szent László király énekgyűjteményből válogatott. Szép megoldás volt a versszakonkénti, néhány nyugodt lépéssel megoldott gyarapodás a szólótól a teljes együttes megszólalásáig. Hangjuk egészségesen telt, előadásmódjuk ízléses.

A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium Scholáját Ruthner Judith irányította. Igényesen, szépen kidolgozott introitust és communiót adtak elő. A tartalmuk sem könnyű. „Ha a vétkeket számon tartod...” és „Vedd el tőlem a gyalázatot...” majd a szolmizáció szótagjait rejtő híres Szent János himnuszt hallhattuk.

Nem felejtjük az isaszegi Gaudium Carminis női schola tíz énekesének szép sötétkék, fehér galléros ruháját és gondosan kimunkált imádságos énekét. Virágvasárnap és Mennybemenetel (Áldozócsüörtök) énekeiből állították össze műsorukat. Surmann Mária kitűnő munkát végez.

A pécsi Schola Sancti Paulit már méltattam. Nevüket Boldog Özséb példaképéről, az egyiptomi Remete Szent Pálról vették.

Végül, de nem utolsó sorban megemlékezem a Nyitó és Záró Szentmiséről. A Nyitó Mise a Barátok templomában volt, a bevezető ének előtt a bevonulásra a Veni Sancte himnuszt énekeltük. Dr. Beer Miklós váci Megyés püspök mutatta be, aki a Fesztivál fővédnöke is volt. Orgonált Harmath Dénes.

A befejező Te Deumos mise a Székesegyházban volt, főcelebránsa Dr. Ternyák Csaba egri érsek, ezen Stephan Zippe orgonált. Mindkét orgonista maga is énekes, illetve szólóvezető, amellet nagyszerű hangszerjátékosok abszolút hallással és improvizációs tudással megáldva. Nagyszerű volt, ahogy bevezették vagy folytatták az éneket. Az ordináriumot (a mise állandó részeit) mindenki énekelte, a propriumot a scholák felváltva. A bekapcsolódást és a szöveg értését a kivétel segítette mindkét misén. Ünnepeles, méltóságteljes volt a beöltözött scholák vonulása, az oltár közelében való rendezett elhelyezkedése, Szépen felelt egymásnak a latin-magyar-angol nyelv. Isten fizesse a püspök atyák tanítását.

Mindenképpen meg kell említenem, hogy Vác templomai szinte már kicsinek bizonyultak, akkora volt az érdeklődés minden programra. A padok és a pót székek megteltek, sokan állva hallgatták végig a koncerteket.

Köszönjük a Fesztivált, amely immár hetedszer tette Vácot a gregorián ének fővárosává. Köszönjük a sok névtelen segítőnek, akik önkéntesként rengeteg időt és energiát fektettek abba, hogy a vendégek jól érezzék magukat, és a betévedők is ott ragadjanak. De mindenek előtt és főleg Béres Györgynek, aki a gregorián éneket fáradhatatlanul terjeszti, sok emberrel megszeretteti. Ő a Nemzetközi Gregorián Fesztivál alapítója, és 90. évében művészeti vezetője. Isten áldja életét, munkásságát!

Gergelyné Kovács Mária